

Камінь родючості

(краєзнавча розвідка)

Ярмолинецька центральна районна бібліотеки.

Краєзнавчий сектор.

Камінь родючості

(краєзнавча розвідка)

Ярмолинці, 2016

ББК 26 (4 Укр.- 4Хм.)

К 24 Камінь родючості: краєзнавча розвідка / укладач В. Москаленко.
– Ярмолинці, 2016. – 12с.

В інформаційному посібнику поданий матеріал про фосфоритні копальні, які знаходились на території Ярмолинецького району в 30-40-х роках ХІХ ст. Розрахований на краєзнавців, вчителів-предметників, бібліотекарів, туристів.

Родовища фосфоритів пов'язані з відкладами верхнього протерозою – калуськими верствами, так звані первинні фосфорити, і сеноманського ярусу крейдової системи – перевідкладені фосфорити. Найбільше скупчення первинних фосфоритів відомі у відшаруваннях по річці Ушиці. Перевідкладені фосфорити є в деяких селах Ярмолинецького району - Боднарівці, Борбухах, Баранівці, Крутих Бродах. Вони вважаються каменем родючості. Їх видобували ще в 19 столітті. Залежні цих копалин видобували вручну і вивозили за кордон багаті підприємці. Після революції поклади корисних копалин почали видобувати артілі.

Цей старий знімок запропонував редакції Петро Кікилик. Розповів, що за селом Круті Броди Ярмолинецького району в 30-х роках була фосфоритна шахта. «Після служби в Червоній армії, а саме в кавалерії, мій дідусь Петро Мартинович Кікилик десь у 1925 році або трохи пізніше почав працювати у копальні, добуваючи фосфоритну гальку.

Там він сім років був прохідником у бригаді Лисюка. А коли закрили шахту, то пішов у колгосп». По-різному склалися долі 31 ударника

жовтневої фосфоритної шахти. Одні потрапили під криваву косу Великого терору, зокрема і Петро Кікилик, багато хто не повернувся з війни. Вже нікого не залишилося з цієї фотографії. Лише дивляться з минулого їхні застигли обличчя та погляди, зафіксовані на чорно-білій світлині невідомого автора.

З кінця XIX ст. і до 1940-х років значну роль в місцевій промисловості відіграло с. Борбухи. Тут діяло Першотравневе рудоуправління, яке займалося розвідкою, видобуванням і транспортуванням фосфоритів. Рудоуправлінню підпорядковувались крім місцевого, Вербецький, Крутибродський, Лисівський, Ковалівський, Шарівський, Джуравський, Боднарівський і Новободнарівський рудники. На них працювало три тисячі робітників різних національностей.

Переломним у видобутку фосфоритів став 1926 рік. Тоді кермо рудоуправління довірили Овсієнку. З його ініціативи було взято на облік кожен слушний пропозицію робітників, десятників, майстрів. Головним спеціалістам доручалося ввести в дію все те, що давало економічну вигоду чи полегшувало працю.

У Борбухи, в яких розміщувалося рудоуправління, зачастили фахівці з вінницького суперфосфатного комбінату. Вони вивчали можливості тутешніх колективів збільшити поставки

руди на переробне підприємство, потужності якого мали збільшитись завдяки монтажу і введенню в дію нових, більш продуктивних машин. Вони ж порадили відновити Джуржівський рудник, на що належало вкласти 8 тис. карбованців. А якщо розвідка виявить великі поклади фосфоритів, то до Ушиці можна буде прокласти вузькоколійну залізницю, бо вивезення руди обходилося дорого.

Зрушення того року стали очевидними: видобуток родючого каменю довели до 240 тис. пудів при річному завданні 160 тис.

Задіяли дитячі яслі, медична амбулаторія, хата читальня. На Дні преси говорили про потребу якнайширше прилучатися до читання книг і газет. А для тих, хто не був грамотним, продовжував діяти лікнеп. Найбільш підготовлені відвідували курси по вступу на робітфак.

Цей заклад діяв у Борбухах і навчалось в ньому 70 робітників та службовців, поділених на факультативи. Щосуботи і щонеділі влаштовувався змістовний відпочинок: грав духовий оркестр, виступали учасники художньої самодіяльності, читалися лекції, проводилися бесіди тощо. В літню пору береги Ушиці з чистою водою і прохолодою від розлогих верб наповнювались гамором відпочиваючих. У ранню пору заповзятливі рибалки витягували з води рибу.

Цікавіше стало жити з пуском у дію вузькоколіїної залізниці. Щоранку поїзд прямував до станції Ярмолинці, де руда перевантажувалась в більш місткі вагони. У пасажирському вагоні їхали місцеві жителі в особистих справах і по роботі. Того ж дня можна було вернутися потягом назад.

Але залишалася в колективах Першотравневого рудоуправління і велика тривога, викликана падінням видобутку сировини. Особливо це стало помітно на п'яти шарівських рудниках. Бурильники подали документи на багаті поклади в новободнарівських шахтах, але їх прогнози не виправдалися, і чотири шахти, які на перших порах радували високим вмістом руди, не могли давати плану. Та й все управління забезпечувало його лише на 65 відсотків. Про це йшлося в зверненні інженерно-технічних службовців та адміністративно-

технічного персоналу фосфорних рудників підписане директором цього управління Силкіним і технічним директором Скоблевым.

У зверненні називалися причини економічного спаду: незадовільний стан штреків і виробіток при очисних роботах колій і каналів; організація праці, нагляд техперсоналу; нестача робочої сили і плинність кадрів; інертність до застосування вибухових матеріалів; уповільнення руху раціоналізаторів і винахідників тощо.

На видних місцях висіли лозунги: „Всі робітники, як один, за штурм промфінплану на базі соцзмагання, ударництва і раціоналізації виробництв!”, „Від інженера до десятника - всі повинні дати свої знання соціалістичній будові!”

У ті дні найкраще спрацьовували шахтарі Крутих Брід. Так, за перший квартал 1931 р. план проходки виконали на 107 відсотків. А Вербицький, Ковалевський і Боднарівський випробували на ділі госпрозрахункові бригади. Невдовзі цією формою користувалися всі копальні. Запроваджується 7-годинний робочий день.

Із завершенням першої п'ятирічки стало очевидним, що втриматись на досягнутому рівні не вдасться. Тому в контрольних цифрах видобутку фосфоритів на 1933 р. знаходимо тенденцію до згортання виробництв. Скажімо, на перший рік другої п'ятирічки планувалося дати 34-36 тис. т., на наступний - 25, на 1935 - лише 15 тис.т. За всю п'ятирічку належало видобути 75 тис.т., тобто майже половину з цієї кількості вимагалось видобути в першому її році. Закривалися придністровські копальні.

Якщо Ленінська, Ковалівська, Жовтнева і Боднарівська копальні майже вичерпали запаси, то Джуржівська, ще мала великі поклади, щоб відвантажити дві третини запланованого на рудоуправління. Тут, за визначенням геологів, під землею лежало 60 тис. тонн фосфоритів. Але не вистачало коштів, щоб запуснути в дію дві шахти, забезпечити копальні робочою силою, продуктами, гуртожитками і вибуховими матеріалами. Директор управління звернувся в трест з проханням виділити чотири вантажних автомобілі для перевезення руди.

До сьогодні видно місця, де були входи в штольні, насипи для вузькоколійки. Живі кілька десятків колишніх шахтарів, які передають молодшому поколінню веселу і сумну правду про діяльність рудоуправління, бурхливе життя в Борбухах, Ковалівці, Боднарівці, Баранівці, Крутих Бродах та інших приушицьких населених пунктах. Жалкують, що не вдалося віднайти нових багатих родовищ обабіч річки. Згадують і про те, що в період фашистської окупації в копальнях переховувалися євреї та українці, які боялися розправи гітлерівців.

Щороку десятки допитливих блукають територіями, підпорядкованих колись потужному фінансово, але збіднілого в другій половині 30-х років об'єднанню. Тепер тут тихо і навіть не віриться, що під землею лежала руда, за яку за кордоном розплачувалися золотом. Пусткою віє від колись потужного млина, зведеного в 1896 році.

В даний час фосфорити в нашому районі не видобувають.

Залишаються не відпрацьовані Джурджіївське, Майданське, Гайдамацьке родовища, та деякі прояви конкреційних фосфоритів, запаси фосфоритного ангідриду на яких за останніми розрахунками складають більше 190 тис. т.

Певні перспективи пов'язані з розвіданим новим для регіону типом руд – зернистими фосфоритами, прогнозні ресурси яких складають біля 120 млн. т.

Використані джерела:

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Снігур О. Фосфорні копалини // Вперед. – 2001. – 11 серпня.
3. Снігур О. Фосфорні копалини // Вперед. – 2001. – 26 серпня.
4. Слободянюк П. Місцеве самоврядування Хмельниччини: нариси історії місцевих громад Ярмолинецького району. – Хмельницький, 2004. – С.142,150.
5. Синьогірний П. Фосфоритні прохідники з Крутих Бродів // Поділ.вісті. – 2012. – 26 червня.
6. Лозінський В. Поверхневі корисні копалини // Вперед. – 2014. – 11 липня.

Інформаційне видання.

Камінь родючості

(краєзнавча розвідка)

Відповідальна за випуск:

Гриб М.А. – директор Ярмолинецької ЦБС.

Комп'ютерне опрацювання:

Москаленко В.М. – бібліограф-краєзнавець.

Підписано до друку 2016р. Формат 21x14,7

Папір офсетний. Друк ізографією. Наклад 18 примірників.

Віддруковано з готового оригіналу – макета Ярмолинецької ЦБССмт. Ярмолинці, площа 600-річчя Ярмолинець, 1а

